

УДК 930.25(477.83-25)“1920/1933”

В. І. ДОЛІНОВСЬКИЙ*

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ ЗЕМСЬКОГО АРХІВУ У ЛЬВОВІ У 1920–1933 РОКАХ: ДОСЛІДНИКИ ТА ТЕМИ СТУДІЙ

Проаналізовано нормативно-правову базу організації доступу до архівних фондів, розглянуто порядок та умови користування документами у читальному залі Земського архіву у Львові. Встановлено кількість дослідників, їхню професійну приналежність та науковий ступінь, охарактеризовано основні напрями та тематику наукових досліджень, мету приватних пошуків.

Ключові слова: Земський архів; читальний зал; архівні документи; використання інформації; дослідники; наукові дослідження.

Розвиток сучасного суспільства призвів до активного використання різноманітних інформаційних ресурсів. Не стали винятком й архівні установи, одним з основних напрямів діяльності яких є організація доступу та користування документами. Цей процес полягає у створенні відповідних умов для юридичних і фізичних осіб із метою виявлення та всебічного використання архівної інформації.

Важливу роль у реалізації цих завдань відіграє політика відкритості архівів. Перші спроби лібералізації доступу до архівних фондів здійснено наприкін. XVIII – поч. XX ст., що було пов'язано з бурхливим розвитком історичної науки. Доступними для громадськості стали французькі, голландські та австрійські архіви, а також Ватиканський архів. Попри непостійність цього процесу та певні обмеження у доступі до окремих фондів, дедалі більше архівних документів знаходили свого користувача.

Зміни, що відбулися в організації архівної справи Польщі у міжвоєнний період, відкрили перед архівами нові перспективи у сфері використання документів. Тогочасні архівні положення визначали, що доступними для відвідувачів були всі упорядковані документи (окрім секретних), з часу створення яких минуло 50 років і до яких не існувало спеціальних застережень з боку органів державної влади, депонентів

---

* *Доліновський Володимир Іванович* – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу давніх актів Центрального державного історичного архіву України, м. Львів.

чи дарувальників. Видавання документів залежало і від стану збереженості фондів та рівня їх опрацювання, а також кількості та відповідної підготовки працівників архівів. Доступ до документів здійснювався у наукових, службових і приватних цілях, а право на нього отримували як приватні особи – авторитетні науковці чи ті, які мали відповідні рекомендації від них або наукових інституцій, користувачі, які замовляли документи з приватною (не науковою) метою, так і наукові інституції, органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації. Дозвіл на користування архівними документами надавав директор архіву на підставі письмового звернення із зазначенням мети, предмета та хронологічних меж дослідження. Іноземні дослідники отримували дозвіл на доступ до документів від міністра віросповідань та освіти (згодом – головного директора державних архівів) за рекомендацією дипломатичних представництв відповідних держав або їхніх наукових інституцій. Доступ до документів було заборонено особам, які з метою заробітку професійно здійснювали генеалогічні пошуки¹.

Основними формами доступу до архівних документів у польських архівах міжвоєнного періоду загалом і Земському архіві у Львові зокрема безпосередньо були: праця користувачів із документами у читальному залі (саме на цьому аспекті зупинимося детальніше); надання користувачам відповідей на звернення і запити та виготовлення для них копій документів; видавання документів у тимчасове користування поза межі архіву. Не менш важливою була популяризація архівних фондів шляхом організації виставок та проведення екскурсій.

Зацікавленість фондами окремих архівів залежала від характеру документів, що в них зберігалися. Найбільшою популярністю серед науковців та інших дослідників користувалися архіви, фонди яких складали документи періоду шляхетської Речі Посполитої². Втім, між окремими архівами існувала велика різниця у кількості доступних документів – зазвичай перевагу у цьому аспекті мали архіви з найкраще опрацьованими фондами та великою кількістю архівних покажчиків. Не менш важливим було також місце розташування самої установи³.

Земський архів у Львові, зберігаючи найбільшу колекцію актових книг гродських і земських судів (11 675 книг і фасцикул та 4922 індекси), доповнену згодом збіркою пергаментних грамот, судових книг, актів самоврядування міст та сіл тощо, якраз належав до числа архівів, у фондах яких переважали документи шляхетської Речі Посполитої. Загалом у 1924–1927 рр. тут налічувалося 17948 томів книг та документів за 1368–1894 рр.⁴ Фонди архіву, однак, не були достатньо опрацьованими, а робота над упорядкуванням документів, що велася від початку його діяльності з кінця XVIII ст., так і не увінчалася успіхом у вигляді загального архівного покажчика. Укладені у процесі опрацювання картотеки становили основу такого покажчика заледве до половини книг

(приблизно 40%). Лише у 1933–1936 рр. було опрацьовано інвентар гродських і земських актів⁵.

Залишали бажати кращого й умови зберігання документів. На думку директора О. Бальцера, приміщення колишнього Бернардинського монастиря не зовсім відповідало потребам архіву – нестача вільної площі для розміщення документів та відсутність опалення в архівосховищі призвели до його переповнення, недостатньої вентиляції та надмірної вологості. Втім, після проведеної перевірки стан збереженості книг (за винятком окремих фасцикул та актів, уражених пліснявою) відзначено як задовільний. Не надто сприятливими були й умови праці архівістів, а також дослідників. Оскільки архів не мав окремого приміщення для читального залу, він знаходився в одній із двох кімнат, призначених для канцелярії та робочих кабінетів архівістів (тут також зберігалися індекси актових книг гродських і земських судів). Відтак, зовсім небезпідставною є інформація, що низька відвідуваність архіву дослідниками була безпосередньо пов'язана з відсутністю “місця, спокою та світла”⁶. Попри це, читальний зал був діючим, а графік його роботи відповідав робочому розпорядку архіву: у період з 1 листопада до 31 березня – 8.30–15.30 у будні та 8.30–14.00 у суботу, у період з 1 квітня до 31 жовтня – 8.00–15.00 у будні, 8.00–13.30 у суботу⁷.

Особи, які отримали дозвіл на доступ до документів, користувалися ними в читальному залі під постійним наглядом працівника архіву. Архівісти, окрім надання дослідникам науково-довідкового апарату, повинні були максимально сприяти в архівних пошуках та інформувати користувачів про весь наявний матеріал до обраної теми дослідження. Останнім надавалася також можливість доступу до бібліотеки архіву та виготовлення за визначену оплату копій чи фотографій документів, репродукцій, відлуків печаток тощо⁸. Правила користування архівними документами, функції архівістів та права й обов'язки дослідників визначало Положення про читальний зал від 25 лютого 1919 р. (пізніше доповнене обіжниками міністерства віросповідання та освіти). Особливо регулювалося й питання кількості документів, що видавалися⁹.

Протягом цілого міжвоєнного періоду систематично зростала кількість дослідників у читальних залах державних архівів Польщі, зокрема й Земського архіву у Львові. У 1920–1924 рр. читальний зал архіву відвідували в середньому декілька дослідників (від 2 до 14 осіб у рік), пізніше їх кількість зросла (до 32 у 1926 р.). У наступних роках (включаючи перше півріччя 1933 р.) ця кількість коливалася у межах 22–35 осіб, а у 1931 р. досягла 53 осіб. Загалом у 1920–1933 рр. читальний зал архіву прийняв 317 дослідників (311 крайових та 6 іноземних), які сумарно отримали 13729 справ – 13711 томів актових книг та фасцикул гродських і земських актів, а також 18 пергаментних грамот (детальнішу інформацію про кількість дослідників і виданих їм книг та докумен-

тів див. у додатку 1). Попри певне зростання зацікавленості фондами Земського архіву у Львові з боку дослідників, кількість користувачів документами, втім, була помітно меншою у порівнянні з відвідуванням читальних залів в інших архівах. Для прикладу, читальний зал Земського архіву у Кракові за вказаний період відвідала 431 особа, Головного архіву давніх актів у Варшаві – 1689, Державного архіву у Познані (разом із відділом у Бидгощі) – 898, Державного архіву у Вільно – 893, Державного архіву у Львові за 1924–1933 рр. – 406¹⁰.

Зростання інтенсивності користування документами архіву одними й тими ж дослідниками свідчило про науковий характер їхньої діяльності. Завдяки такій систематичності у 1927–1932 рр. дослідники відвідували читальний зал Земського архіву від 184 до 499 разів на рік (разом – 1841). У першому півріччі 1933 р. дослідники здійснили до архіву 200 візитів. За цим показником архів також поступався іншим архівним установам, позаяк документами Земського архіву у Кракові дослідники користувалися 2596 разів, Державного архіву у Львові – 3280, Державного архіву у Познані – 6922, Державного архіву у Вільно – 8321, Головного архіву давніх актів у Варшаві – 13932¹¹.

Основним завданням статті є характеристика тематики досліджень відвідувачів читального залу Земського архіву у Львові. Цінним джерелом для вивчення цієї проблематики є справи, що містять особисті звернення дослідників про отримання дозволу на користування документами, рекомендації професорів Львівського (далі – Л. У. – В. Д.), Краківського (Ягеллонського) чи Варшавського університетів, керівників семінарів при Л. У.: історії Польщі, історії Середньовіччя, нової (ранньомодерної) історії, польського права, суспільно-економічної історії, історії Церкви, історії освіти та шкільництва та ін., клопотання міністерства віросповідання та освіти, наукових установ, а також резолюції дирекції архіву про надання цього дозволу тощо¹². Важливим джерелом є також список дослідників, що відвідували читальний зал архіву у 1933 р.¹³ Загалом за 1919–1933 рр. зафіксовано звернення/рекомендації 247 прохачів. Звідти отримуємо інформацію про їхню професійну приналежність чи рід занять (студент, вчитель, адвокат, державний службовець тощо), науковий ступінь (доктор, професор) та мету користування документами – наукове дослідження чи приватний інтерес. Збережений перелік не є повним, а самих заяв за вказаний період, очевидно, було більше (для порівняння див. дод. 1), однак на його підставі можемо, принаймні, скласти певне уявлення про коло дослідників архіву та їхні зацікавлення.

Найчисельнішою групою користувачів документами архіву були наукові працівники. До них відносимо як знаних на той час науковців (професорів університетів, викладачів гімназій, керівників та службовців бібліотек, директорів музеїв, архівістів), так і майбутніх – студентів

Л. У. чи інших університетів. Загалом документи ними замовлялися для написання монографій, наукових праць та публікацій, підготовки археографічних видань або ж опрацювань у рамках семінарських чи магістерських студій (ми не ставили собі за мету перевірку факту їх написання чи публікації – *В. Д.*). Відтак, відвідувачами читального залу були такі історики, як: М. Андрусак, Б. Барвінський, А. Бінкенмаєр, О. Галецький, В. Гарасимчук, С. Гошовський, Р. Зубик, Т. Коструба, І. Крип'якевич, Л. Курт, К. Тишковський, Л. Харевічова, О. Чоловський та ін., історик мистецтва З. Горнунг, правник, колекціонер та мистецтвознавець Т. Маньковський. З науковою метою документами архіву користувалися також представники інших професій: фінансовий радник Апеляційного суду у Львові Р. Андрушкевич, ротмістр В. де Козбан Бем, урядник Л. Вольський, літераторка М. Карецька, капітан, керівник бібліотеки В. Ю. Кобилянський, суддя Найвищого суду у Варшаві М. Островський, інженер сільського господарства В. Пжибиславський, директор повітової каси хворих у Турці В. Пулнарівич, працівник державної дирекції лісів у Львові В. Серацький, візитатор шкіл С. Солрович, шкільний інспектор Ю. Стажик, контрактний вчитель державної гімназії О. Таненбаум, лікар-ветеринар С. Якубовський, віце-консул Республіки Сполучених Штатів Бразилії С. (прізвище не встановлено – *В. Д.*) та ін.¹⁴ Серед відвідувачів архіву були й представники духовенства (священики, ченці): В. Гвоздзіцький, Я. Демітровський, А. Карвацький, В. Криш, А. Подолецький, Й. Островський та ін.¹⁵ Загалом науковий характер досліджень задекларовано у 213 зверненнях.

Замовлення документів у практичних цілях (34 звернення) стосувалися переважно генеалогічних пошуків, перевірки майнового стану чи обґрунтування права власності на маєтності, уточнення земельних парцель, надання відомостей про герби родин, виготовлення копій документів про підтвердження шляхетства, судових процесів тощо¹⁶. Наприклад, Є. Дунін-Вонсович, візитатор середніх шкіл (на пенсії), замовляв документи для упорядкування родинного архіву¹⁷.

Тематика досліджень – дуже різноманітна. Особливою популярністю користувалися краєзнавчі та біографічні дослідження, студії з церковної, політичної, військової та соціально-економічної історії, історії Львова. Знайшли свого дослідника спеціальні історичні дисципліни, право, історія мистецтва й медицини. Спробуємо, отже, проаналізувати детальніше основні напрями та тематику досліджень, що здійснювалися на підставі документів Земського архіву¹⁸ (статистичний огляд див. у додатку 2, рис. 1 і 2).

Краєзнавча тематика, одна з найбільш популярних, представлена дослідженнями з історії міст та сіл: Белз та Белзька земля, Буше, Галич, Гологори, Городок, Гусятин, Данильче, Дороговицьке староство, Дрогобич, Дрогомірчани, Дубляни, Жовква, Зборів, Кам'янець-Подільський,

Кам'янка Струмилова, Коломия, Копичинці, Лопатин, Перегінсько, Поморяни, Рава Руська, Рогатин, Самбір, Сокаль, Соکیلники, Судова Вишня, Тереховля, Тернопіль, Турківський повіт, Угнів, Уніж, Фирлеїв, Чортків та Чортківський повіт, Яворів, Ярослав з околицями та ін.¹⁹ Інколи дослідження історії окремих населених пунктів передбачало також вивчення історії місцевих костелів (Грубешів та Копичинці)²⁰.

Церковна історія репрезентована опрацюваннями з історії римокатолицьких парафій Перемишльської дієцезії до кінця XV ст., окремих парафій та костелів (у Кам'янці Струмиловій, Підкамені, Тлумачі, Угневі), монастирів (історію монастирів у Польщі, василіанського у Чорткові, бернардинського у Збаражі), діяльності чернечих орденів (єзуїтів у Ряшеві та Перемишлі, бернардинців та францисканців). Предметом окремих наукових студій стали пастирські мандрівки в Татрах та на Підляшші, а також церковна діяльність перемишльської каштелянки Катерини Ваповської у Сяноцькій землі. Авторами цих досліджень були студенти Л. У. та Ягеллонського університету, професори та вчителі місцевих гімназій, шкіл, духовної семінарії у Пінську, Люблінського університету, священники, катехити та ченці, суддя Найвищого суду у Варшаві, член Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (Т. Коструба)²¹.

Слід виділити також дослідження біографій політичних, військових та культурних діячів – Юзефа Бема, Єремії Вишневецького, Михайла Корибута Вишневецького, Анзельма Гостовського, Катерини Коссаковської, Станіслава Любомирського, Владислава Опольського, Станіслава Августа Понятовського, Бернарда Претфіча, Миколая Розембарського, Марка Собеського, Самуеля Твардовського, Юзефа Александра Яблоновського, Анни Яблоновської та ін.²² Окремі біографічні дослідження стосувалися життя й діяльності церковних ієрархів, зокрема львівських – унійного єпископа Йосифа Шумлянського (1667–1708), латинських архієпископів: Бернарда Вільчека (1503–1540) та Яна Соліковського (1584–1603)²³.

Значним тематичним розмаїттям відзначалися також дослідження з соціально-економічної історії. Досліджували її переважно асистенти та студенти Л. У., учасники семінару суспільно-економічної історії: К. Арламовський, Р. Зубик, Є. Кулинич, Т. Лютман, Б. Пучинський, В. Стись, А. Тарнавський, Я. Турська, М. Шавагерівна та ін. Дослідження стосувалися історії кредиту у перемишльській землі у 1535–1545 рр., аналізу економічної політики шляхти у XVII–XVIII ст., економічної діяльності Я. Замойського, маєткового стану фундаційних дібр, фільваркового господарства та рахунків наприкін. XVIII–поч. XIX ст., земельної власності та економічних відносин у Сяноцькій землі у 1772–1820 рр., історії торгівлі у Бродах у 1772–1880 рр. тощо. Об'єктом наукових зацікавлень окремих користувачів стало дослідження функціонування

маєтків Ярославських та соляних жуп на руських землях у XV–XVI ст., проблема роздроблення селянських ґрунтів після скасування панщини в Галичині на підставі ґрунтових метрик. Деякі з дослідників як мету користування документами вказували дослідження економічних відносин або ж опрацювання люстрацій та інвентарів маєтків, матеріалів контрактів 1772–1850 рр., встановлення меж сіл та проведення статистичних підрахунків на підставі ґрунтових метрик²⁴.

Виявлено також дослідження, присвячені політичній та військово-дипломатичній тематиці. Досліджувано, зокрема, походи Я. Замоєського у Молдавію та Волощину, історію “татарщини”, татарсько-польсько-литовські відносини в першій половині XV ст. та польсько-турецькі війни з детальним оглядом діяльності С. Жолкевського, військові кампанії С. Чарнецького та Є. Любомирського у Північній війні у 1655–1657 рр., питання функціонування польсько-московського кордону за Поляновським миром (розмежований у 1634–1648 рр.) та охорони польсько-угорського пограниччя у XVIII ст.²⁵ До військової тематики відносимо також дослідження фортифікацій – замків Галицької землі та Станіславівської фортеці²⁶.

З історією України безпосередньо пов’язані дослідження про відносини С. Жолкевського з козаками та Молдавією у 1596–1620 рр.; участь шляхти у повстанні Б. Хмельницького у 1648–1657 рр.; діяльність Є. Вишневецького на Україні до 1648 р. та І. Виговського як київського воєводи у 1659–1664 рр., авторами яких були студенти/випускники Л. У., учасники семінару історії Польщі²⁷. Тему “Війна Б. Хмельницького з Річчю Посполитою у 1654–1655 рр.” досліджував співробітник бібліотеки Інституту “Народний дім” у Львові С. В. Черевка²⁸; про дозвіл на користування документами архіву у наукових цілях, зокрема доповнення видання “Джерела до історії України 1657–1665 рр.”, клопотав історик В. Гарасимчук²⁹.

Достатньо представлена в дослідженнях й історія Львова, у якій охоплено також окремі аспекти церковної, військової та соціально-економічної історії, генеалогії та біографістики. Відтак, облогу Львова 1655 р. досліджував С. В. Черевка³⁰, працю “Львів і військо у 1648–1670 рр.” писав С. Шопа, студент філософії та учасник семінару суспільно-економічної історії Л. У.³¹; історію окремих національних громад Львова, зокрема італійців у XV–XVII ст. вивчала Д. Фрицаковська, учасниця семінару історії Середньовіччя Л. У.³² Окремі дослідження стосувалися представників тогочасної еліти міста – грецького купця, львівського патриція і мецената К. Корнякта та італійського купця У. Убальдіні – у виконанні Є. Тріллерівни, студентки гуманістичного факультету Л. У.³³ та Л. Курдибахи, асистента інституту історії освіти та шкільництва при Л. У.³⁴ Патриціанські родини Вольфовичів, Вільчків та Корняктів досліджували А. Дорфлерівна, С. Кучівна, Є. Тріл-

лерівна та Ц. Шайнерівна³⁵. Історії львівської медицини присвячене дослідження про шпиталь Боніфратрів (на з'їзд істориків медицини у Познані) у виконанні В. Януша, старшого асистента Л. У.³⁶ Студент того ж університету А. Куцринський працював над темою “Історія друкарні у Львові у першій половині XVII ст.”³⁷. Копію документа про організацію львівських музик (24 жовтня 1634 р.) зі львівських гродських книг, замовляв архіваріус м. Львова Ю. Скочек³⁸. Економічна історія Львова представлена дослідженнями асистентів та студентів Л. У., учасників семінару суспільно-економічної історії: Л. Харевичова вивчала професійні корпорації міста³⁹; М. Вонсович, М. Козаківна та С. Сегл опрацьовували документи до історії львівських контрактів у 1641–1644, 1661–1664, 1676–1685 та 1721–1730 рр.⁴⁰; дослідження цін у Львові XVI–XIX ст. стало об'єктом наукових зацікавлень Я. Фалішевського та С. Гошовського⁴¹.

Серед тематичного розмаїття свого дослідника знайшли й спеціальні історичні дисципліни. Дипломатика була представлена дослідженням М. Свежавської – порівнювала грамоту Казимира III, датовану 1337 р., з іншими грамотами монарха, що зберігалися у львівських архівних та бібліотечних збірках⁴²; сфрагістику репрезентував М. Гумовський, директор Великопольського музею у Познані, що здійснював пошук міських печаток⁴³; геральдику – опрацювання гербу Станіслава – місцевий професор Щербелко (ім'я не встановлено – В. Д.) та краєзнавець доктор Ю. Грабовський⁴⁴, а також З. Лясоцький з “історико-геральдичним дослідженням”⁴⁵; нумізматику – студенти Л. У. й учасники семінару суспільно-економічної історії В. Тжнадлівна та А. Фастнахт, метою дослідження яких було опрацювання таблиць вартості монет XVI–XIX ст. та їх бібліографії⁴⁶. Наукові генеалогічні дослідження стосувалися родин Бучацьких, Зборовських, Любомирських, Скшетуських⁴⁷. Генеалогію руської шляхти досліджував Є. Погоновський, професор гімназії у Львові⁴⁸.

Не залишилася поза увагою дослідників і єврейська проблематика. Відтак, досліджувано економічну роль євреїв у Польщі у XVIII ст., історію польських франкістів, євреїв у Бродах та Ярославі, поголового єврейського податку з 1550 р.⁴⁹.

В окрему рубрику слід виділити поодинокі дослідження різножанрового тематичного спрямування. У них відображені, зокрема, проблеми демографії (розміщення населення в Малопольщі у XVI ст., заселення Перемишльської землі у другій половині XVII ст. та ін.)⁵⁰, історія мистецтва (вивчення мистецтва польських вірмен⁵¹, історії міщанського мистецтва XVI–XVIII ст., польської архітектури, різьби та малярства XVIII ст.)⁵², історія медицини (історія санаторію у Шклі⁵³ та біографія Е. Сикста (бл. 1570–бл. 1635) – відомого львівського лікаря)⁵⁴, правнича тематика (опрацювання з приватного польського права та історії судочинства)⁵⁵. Серед тем, задекларованих у заявах на користування

документами, маємо також дослідження про повстання хохолівських гуралів 1846 р., історію бібліотеки Собеських, історичну полеміку щодо польської мови⁵⁶. Траплялися й зовсім оригінальні теми, як от: “Історія давніх та тогочасних звіринців у Польщі” та “Історія підкови на польських землях”⁵⁷. В окремих зверненнях виявлено лише інформацію про науковий характер дослідження без означення конкретної тематики.

Дослідниками, які клопотали про отримання права доступу до фондів архіву, були й науковці з інших країн: доцент Карлового університету у Празі Ю. Мацурек із дослідженням про польсько-габсбурзькі та польсько-угорські відносини у першій пол. XVII ст.⁵⁸; румунський професор П. П. Панаїтеску, який вивчав історію Молдавії у XVII ст.; історик із Шотландії А. І. Камерон – дослідниця теми “Шотландці в Польщі”; К. С. Штауг з Осло – як тему дослідження вказав “Документи руські до XVI ст.”⁵⁹. Серед дослідників-іноземців був також німецький історик та етнограф Л. Курт (пошуки для нього мала здійснювати Є. Тріллерівна). Досліджуючи вплив німецької колонізації на економіку Речі Посполитої та торгівлю зі Сходом, він прагнув доповнити свій матеріал про колонізаційні процеси німців у перемишльській землі в пізньосередньовічну епоху⁶⁰.

Нерідко дослідники замовляли документи, продовжуючи працювати над однією і тією ж темою кілька років: магістр філософії С. Брекеш, готуючи дослідження з історії Кросна над Віслоком (1931, 1932)⁶¹; доктор Ю. Відаєвич – історії села та парафії Буше (1918, 1921, 1922)⁶²; К. Готфрід, вчитель державної чоловічої семінарії у Ряшеві – єзуїтів у Ярославі (1931, 1932). Інші користувачі документами, навпаки, у різні роки займалися розробленням різних тем. Для прикладу: А. Дорфлерівна спочатку досліджувала історію родини Вольфовичів (1931), а згодом – історію Самбора (1933)⁶³; Є. Тріллерівна – історію родини Корняктів та біографію К. Корнякта (1929, 1931); Т. Коструба – історію Чорткова (1928)⁶⁴ та місцевого василіанського монастиря (1930) та ін. Траплялися також випадки дослідження однакових тем різними відвідувачами читального залу. Для прикладу, історія Белза у різні роки стала предметом наукових зацікавлень місцевого декана священика Я. Демітровського, графа А. Губриновича, студента права Л. У. (у майбутньому – відомого дипломата) та С. Стаюха з Перемишля⁶⁵; Дублян – п. Ковалевської, дружини професора зоології керівника зоологічного музею Академії рільництва у Дублянах М. Ковалевського, а також студенток Л. У. та учасниць семінару суспільно-економічної історії Я. Липацевичової (з Варшави) та М. Подульської⁶⁶; Самбора – А. Дорфлерівни та Е. Журовської, студентки Л. У.⁶⁷ та ін. Не рідкістю були й випадки, коли архівні пошуки та користування документами здійснювалися на замовлення зацікавлених осіб іншими виконавцями (приклад історика Л. Курта). Зокрема, копії актів із теребовлянських гродських книг, що стосувалися історії міста Копичинці та акта фундації костелу замовляв

для М. Островського, судді Найвищого суду у Варшаві, Е. Островський, службовець Самоурядового відділу у Львові⁶⁸; копії документів до історії Дроговизького староства, зокрема сіл Дроговиже, Демня, Розвадів, Вериня, Стільсько та ін. мав виконувати для священника Ю. Глабінського студент Л. У. М. Ренкас⁶⁹; пошук декрету шляхтича та військового урядника Михайла Бучацького з 1435 р. для В. Курашкевича, асистента семінару польської та слов'янських мов Ягеллонського університету здійснював лектор того ж університету Л. Андрейчин⁷⁰; перегляд індексів до львівських гродських книг для історика-архівіста та музеолога О. Чоловського і його дослідження з історії Помор'я мав здійснювати М. Орловський⁷¹. Відомий також випадок, коли дослідник клопотав про отримання дозволу на користування документами не лише для себе, а й для особи, яка мала стати його помічником у здійсненні архівних пошуків. Таким дослідником був В. Каменецький, якого для реалізації наукових цілей цікавили белзькі, буські, галицькі, львівські та теребовлянські гродські та земські книги за 1550–1600 рр. Допомогати йому мав Г. Лепуцький, студент Л. У.⁷² Деякі дослідники, користуючись із свого перебування у Львові, замовляли документи на конкретні дні і навіть години. Зокрема, Я. Герлах, учасник семінару історії польського права у Л. У. клопотав про отримання справ на 2 січня 1925 р.⁷³; Я. Грабовецький, службовець міністерства закордонних справ у Варшаві – на 1 серпня 1927 р.⁷⁴; І. Филипчак, учитель жіночої семінарії в Самборі – на 2 січня 1931 р. (просив про винесення документів о 8 год. зранку)⁷⁵.

Таким чином, порядок та умови доступу до документів Земського архіву у Львові визначалися відповідно до актуальної на той час нормативно-правової бази. Незважаючи на недостатню опрацьованість наукового-довідкового апарату та несприятливі умови праці з документами, пов'язані з відсутністю окремого приміщення для читального залу, відзначаємо систематичне збільшення кількості дослідників. Це свідчило про зростання зацікавленості фондами архіву, сприяло підвищенню його суспільної ваги та авторитету. Доступ до документів здійснювався у наукових та практичних цілях. Найчисельнішою групою користувачів були наукові працівники, серед яких були як вже знані науковці, зокрема й закордонні (Б. Барвінський, А. Біркенмаєр, О. Галецький, В. Гарасимчук, С. Гошовський, І. Крип'якевич, А. І. Камерон, Л. Курт, Т. Маньковський, П. П. Панаїтеску, Л. Харевичова та ін.), так і студенти Львівського та інших університетів (М. Андрусак, М. Вонсович, А. Гілевич, А. Дорфлерівна, Р. Зубик, Т. Лютман, Є. Тріллерівна, Я. Турська та ін.). У наукових цілях документами архіву користувалися також представники інших професій (вчителі шкіл/гімназій, державні службовці, інженери, лікарі, судді, урядники тощо), духовенство. Тематика досліджень відзначалася розмаїтістю, охоплюючи краєзнавство, біографістику, політичну та військово-дипломатичну, соціально-економічну та церковну історію, історію України та Польщі й окремо

Львова, історію медицини, мистецтва, спеціальні історичні дисципліни, демографію тощо. У практичних цілях документи замовлялися для генеалогічних пошуків, підтвердження шляхетства, залагодження майнових справ.

Додаток 1

**Робота читального залу Земського архіву у Львові
(1920–1933 рр.)***

Рік	Кількість дослідників		Кількість переглянутих томів/фасцикул/грамот		Разом	
	крайових	іноземних	крайовими дослідниками	іноземними дослідниками	Кількість дослідників	Кількість томів
1920	6	–	960	–	6	960
1921	3	–	18	–	3	18
1922	2	–	182	–	2	182
1923	6	–	566	–	6	566
1924	14	1	80	8	15	88
1925	12	2	200	2	14	202
1926	32	–	2114	–	32	2114
1927	26	2	908	8	28	916
1928	35	–	2051	–	35	2051
1929	32	–	769	–	32	769
1930	35	1	868	–	36	868
1931	53	–	1711	–	53	1711
1932	33	–	1759	–	33	1759
1933 (I півріччя)	22	–	1505	–	22	1505
Разом	311	6	13693	18	317	13729

* Доліновський В. І. Організація та діяльність Земського архіву у Львові (1919–1933 рр.): дис. ... канд. іст. наук :27.00.02/Держ. архів. служба України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. Київ, 2014. Додаток Д. С. 258.

Тематика досліджень у Земському архіві у Львові (1920–1933 рр.)

Тематичні рубрики	Кількість звернень/досліджень																	Всього
	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	б.д.			
Красназнавство	1	1	2	1	2	5	4	3	7	2	7	4	6	12	5	62		
Церковна історія	1		1					2	1		1	2	2	2	2	14		
Біографістика		1			2	3	4	2	4	2	1	3	1	1		24		
Соціально-економічна історія			1	4	3			1	1			4	1	4	1	20		
Військово-політична історія							1	2	1		4	3	2			13		
Історія України					1		1	1				2	1			6		
Історія Львова		1				2	3	1	3	4	1	4			1	20		
Спеціальні історичні дисципліни	1	1										1	2	4	1	10		
Єврейське питання	1			1				1			1		1	1		6		
Демографія							1		1		1					3		
Історія мистецтва				1							1		1			3		
Історія медицини			1			1										2		
Право			1									1				2		
Varia	1						2	1		1				4		9		
Наукова мета/без теми				2	3	4	4	2	1	1			1	1		19		
Приватні та генеалогічні дослідження	1	1	3		1	1	3	1	3	3	7	7	1	1	1	34		
Разом	6	5	9	9	12	16	23	17	22	13	24	31	19	30	11	247		

ЦДАЛ України. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138, 139, 140; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61–61зв.

Рис. 1

Рис. 2

¹ Детальний огляд нормативно-правової бази у цій сфері див.: *Долиновський В. І.* Організація доступу та порядок користування документами у Земському архіві Львова: нормативно-правовий аспект//Архіви України. 2011. № 5. С. 48–60; *Mameczak-Gadkowska I.* Archiwa Państwowe w II Rzeczypospolitej. Poznań, 2006. S. 307–313; *Galuda R.* Archiwa Państwowe w latach 1918–2011: podstawy prawne działalności. Poznań, 2010. S. 88–95. Публікацію положень здійснено у: *Piechota R., Jagiełło B., Motas M.* Pierwsze protokoły Rady Archiwalnej. Regulaminy archiwalne//Teki archiwalne. Materiały źródłowe. 1971. T. XIII. S. 176–181.

² Фонди польських архівів міжвоєнного періоду склали документи періоду Речі Посполитої – 9,3% державного архівного фонду; документи австрій-

ського періоду та Першої світової війни – 88,1%; документи незалежної Польської держави – 2,6% (*Mamczak-Gadkowska I. Archiwa Państwowe ...* S. 181).

³ *Mamczak-Gadkowska I. Archiwa Państwowe ...* S. 314.

⁴ Питання формування збірок архіву розглянуто у: *Доліновський В.* Організація та комплектування Бернардинського архіву у Львові (1784–1918 рр.)// *Архіви України.* 2009. № 5. С. 71–74; *Його ж.* Діяльність Земського архіву у Львові (1919–1933 рр.)// *Prace Historyczno-Archiwalne.* Rzeszów, 2013. Т. 25. S. 169–170; *Dolinowski W.* Gromadzenie zbiorów Archiwum Bernardyńskiego we Lwowie w latach 1784–1933// *Archeion.* 2014. Т. 115. S. 259–282.

⁵ Детальніше див.: *Доліновський В. І.* Опрацювання документів у Земському архіві у Львові// *Архіви України.* 2012. № 5. С. 26–41.

⁶ *Доліновський В. І.* Умови зберігання документів Земського архіву у Львові// *Архіви України.* 2014. № 4–5. С. 111–112.

⁷ ЦДІАЛ України (Центральний державний історичний архів України, м. Львів). Ф. 145 “Земський архів у Львові”. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 117; Спр. 14. Арк. 10, 22, 44; Спр. 15. Арк. 3, 26, 39, 50; Спр. 16. Арк. 16, 19, 103; Спр. 19. Арк. 15; Ф. 776 “Державний архів у Львові”. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 3–5.

⁸ У зв’язку з високою інфляцією, положення про архівні оплати, а разом із тим їх розміри, змінювалися майже щороку (див.: *Доліновський В. І.* Організація та діяльність Земського архіву у Львові (1919–1933 рр.): дис. ... канд. іст. наук :27.00.02./Держ. архів. служба України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. Київ, 2014. С. 123–126).

⁹ Детальніше див.: *Доліновський В. І.* Організація доступу ... С. 50–56; *Його ж.* Організація та діяльність Земського архіву у Львові ... С. 120–122, 127–128.

¹⁰ *Доліновський В. І.* Організація та діяльність Земського архіву у Львові ... Додаток Е. С. 259; *Archiwum Główne w Warszawie. Lata 1915–1926// Archeion.* 1928. Т. 2. S. 141; *Archiwum Państwowe w Poznaniu// Archeion.* 1928. Т. 4. S. 153; *Archiwum Państwowe w Wilnie w latach 1919–1926// Ibidem.* S. 169; *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych/pod redakcją W. Łopacińskiego. Rok 1927// Archeion.* 1929. Т. 5. Dział urzędowy. S. 50, 56, 57; *Sprawozdanie ... Rok 1928// Archeion.* 1930. Т. 6–7. Dział urzędowy. S. 45, 54, 55; *Sprawozdanie ... Rok 1929// Archeion.* 1930. Т. 6–7. Dział urzędowy. S. 106, 118–120; *Sprawozdanie ... Rok 1930// Archeion.* 1931. Т. 9. Dział urzędowy. S. 67, 86, 88, 89; *Sprawozdanie ... Rok 1931// Archeion.* 1932. Т. 10. Dział urzędowy. S. 32, 44, 46; *Sprawozdanie ... Rok 1932// Archeion.* 1933. Т. 11. Dział urzędowy. S. 129, 143, 145, 146; *Sprawozdanie ... Lata 1933 i 1934/oprac. A. Rybarski// Archeion.* 1935. Т. 13. S. 232, 258, 261, 262; *Kulecka A.* *Archiwum Państwowe w Wilnie (1922–1939)// Archeion.* 2014. Т. 115. S. 318.

¹¹ *Доліновський В. І.* Організація та діяльність Земського архіву у Львові (1919–1933 рр.): дис. ... канд. іст. наук ... Додаток Е. С. 259; *Sprawozdanie ... Rok 1927// Archeion.* 1929. Т. 5. – Dział urzędowy. – S. 50, 56, 57; *Sprawozdanie ... Rok 1928// Archeion.* 1930. Т. 6–7. Dział urzędowy. S. 45, 54, 55; *Sprawozdanie ... Rok 1929// Archeion.* 1930. Т. 6–7. Dział urzędowy. S. 106, 118–120; *Sprawozdanie ... Rok 1930// Archeion.* 1931. Т. 9. Dział urzędowy. S. 67, 86, 88, 89; *Sprawozdanie ... Rok 1931// Archeion.* 1932. Т. 10. Dział urzędowy. S. 32, 44, 46; *Sprawozdanie ... Rok 1932// Archeion.* 1933. Т. 11. Dział urzędowy. S. 129, 143, 145, 146; *Kulecka A.* *Archiwum Państwowe ...* S. 318.

¹² ЦДІАЛ України. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138, 139, 140.

¹³ Там само. Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61–61зв.

- ¹⁴ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 5–6, 37, 57, 85, 106; Спр. 139. Арк. 35, 53–54; Спр. 140. Арк. 7–9, 54, 63–64, 108, 113, 120, 140–141, 167, 198.
- ¹⁵ Там само. Спр. 138. Арк. 111, 129; Спр. 139. Арк. 29, 43, 47, 57; Спр. 140. Арк. 50, 55; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61зв.
- ¹⁶ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 36, 40–41, 43, 81–82, 93, 102, 108; Спр. 139. Арк. 1, 9, 34, 60, 65, 87, 97; Спр. 140. Арк. 1–4, 56, 62, 110, 118, 135, 137, 157, 161, 172, 188, 196; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61.
- ¹⁷ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 123.
- ¹⁸ Детальний список дослідників та перелік їхніх тем подано у: *Долиновський В. І. Організація та діяльність Земського архіву у Львові (1919–1933 рр.): дис. ... канд. іст. наук ... – Додаток 3. С. 262–274.*
- ¹⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 129. Арк. 1; Спр. 138. Арк. 3, 9, 44–45, 50–51, 55, 57, 77–78, 83, 85, 87, 97, 99, 111, 125, 129; Спр. 139. Арк. 8, 36, 44–45, 64, 66, 78, 80, 96, 108; Спр. 140. Арк. 7–9, 11, 54–55, 61, 63–64, 87, 108, 111–112, 121, 123, 125, 129, 132, 140–141, 157–158, 167, 171, 175, 187, 199; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 60–61зв.
- ²⁰ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 83; Спр. 140. Арк. 7–9.
- ²¹ Там само. Спр. 138. Арк. 60, 90, 105, 110; Спр. 139. Арк. 37, 43, 48, 57, 61, 62; Спр. 140. Арк. 50, 57, 58, 160; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61зв.
- ²² Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 37, 42, 46, 48–49, 53, 57, 92, 95, 98, 100, 103, 121, 128; Спр. 139. Арк. 40, 112; Спр. 140. Арк. 109, 133, 138, 165–166, 185; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61.
- ²³ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 13–14; Спр. 139. Арк. 105; Спр. 140. Арк. 117; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61зв.
- ²⁴ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 10; Спр. 139. Арк. 10, 33–34, 46, 76, 83; Спр. 140. Арк. 51, 65, 119, 122, 131, 150, 189, 195; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61зв.
- ²⁵ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 52, 112; Спр. 139. Арк. 98–99, 102–103, 114–115, 117; Спр. 140. Арк. 120.
- ²⁶ Там само. Спр. 140. Арк. 113, 173.
- ²⁷ Там само. Спр. 138. Арк. 58, 126; Спр. 139. Арк. 77, 100.
- ²⁸ Там само. Спр. 140. Арк. 184.
- ²⁹ Там само. Спр. 138. Арк. 101.
- ³⁰ Там само. Спр. 140. Арк. 182.
- ³¹ Там само. Арк. 192.
- ³² Там само. Арк. 163.
- ³³ Там само. Арк. 138.
- ³⁴ Там само. Спр. 139. Арк. 55–56.
- ³⁵ Там само. Спр. 138. Арк. 124, 127; Спр. 139. Арк. 51–52; Спр. 140. Арк. 134, 194.
- ³⁶ Там само. Спр. 140. Арк. 197.
- ³⁷ Там само. Спр. 139. Арк. 58.
- ³⁸ Там само. Спр. 140. Арк. 115.
- ³⁹ Там само. Арк. 174.
- ⁴⁰ Там само. Спр. 138. Арк. 80; Спр. 139. Арк. 38; Спр. 140. Арк. 114.
- ⁴¹ Там само. Спр. 138. Арк. 96, 109; Спр. 140. Арк. 162.
- ⁴² Там само. Спр. 140. Арк. 107.
- ⁴³ Там само. Спр. 138. Арк. 104.
- ⁴⁴ Там само. Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61зв.
- ⁴⁵ Там само.

- ⁴⁶ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 140, Арк. 139, 170.
- ⁴⁷ Там само. Спр. 138. Арк. 9; Спр. 140. Арк. 164; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61.
- ⁴⁸ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 140. Арк. 47–49.
- ⁴⁹ Там само. Спр. 138. Арк. 84; Спр. 139. Арк. 7, 95; Спр. 140. Арк. 83–86, 169; Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61.
- ⁵⁰ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 122; Спр. 139. Арк. 82; Спр. 140. Арк. 88.
- ⁵¹ Там само. Спр. 139. Арк. 104. У 1932 р. львівський колекціонер та мистецтвознавець Т. Маньковський замовляв виготовлення копій рисунків писаря Шимона Гадзевича із книги львівського гродського суду. З історією мистецтва польських вірмен було пов'язане також його дослідження з історії вірменської катедри у Львові (Там само. Ф. 776. Спр. 33. Арк. 61зв.).
- ⁵² Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 94, 107; Спр. 139. Арк. 31.
- ⁵³ Селище міського типу у Яворівському районі Львівської області.
- ⁵⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 145, Оп. 1. Спр. 139. Арк. 4–5. Е. Сикст був автором праці про санаторій: *Erazm Syxt O cieplicach w Skle. Książ troje przez Erasma Syxta philozophiey u medicyny doktora napisanych. (Trzecią księęę czytay zaraz opuściwszy dwie, ieśli się niechcesz bawić długiemi dyskursami)*, Zamość, 1617; wydanie drugie. Lwów, Warszawa, 1780.
- ⁵⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 138. Арк. 38–39; Спр. 140. Арк. 116.
- ⁵⁶ Там само. Спр. 138. Арк. 3–6, 47; Спр. 139. Арк. 50.
- ⁵⁷ Там само. Спр. 139. Арк. 53, 54; Спр. 140. Арк. 198.
- ⁵⁸ Там само. Спр. 139. Арк. 107.
- ⁵⁹ Там само. Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61.
- ⁶⁰ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 139. Арк. 85–86.
- ⁶¹ Там само. Спр. 138, Арк. 51, 56.
- ⁶² Там само. Арк. 67, 69, 74, 77–78.
- ⁶³ Там само. Ф. 776. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 61.
- ⁶⁴ Там само. Ф. 145. Оп. 1. Спр. 139. Арк. 45.
- ⁶⁵ Там само. Спр. 138. Арк. 97, 129; Спр. 140. Арк. 125.
- ⁶⁶ Там само. Спр. 139, Арк. 36, 88; Спр. 140, Арк. 59.
- ⁶⁷ Там само. Арк. 3.
- ⁶⁸ Там само. Спр. 140. Арк. 7–9.
- ⁶⁹ Там само. Спр. 138. Арк. 95.
- ⁷⁰ Там само. Арк. 16.
- ⁷¹ Там само. Спр. 140. Арк. 185.
- ⁷² Там само. Спр. 139. Арк. 67.
- ⁷³ Там само. Спр. 138. Арк. 93.
- ⁷⁴ Там само. Арк. 102.
- ⁷⁵ Там само. Спр. 140. Арк. 168зв.

The author analyzed the legal framework of access to archives, discussed the procedure and conditions for use of documents in the reading room of the County Archives of Lviv. There is considered number of researchers, their professional affiliation and degree, characterized main directions and the subject of research and aim of private research in the article.

Key words: the County Archives; the reading room; the archival documents; use of information; researchers; scientific researches.